

Иван Дуриданов (София)

СТАРОВЕРОПЕЙСКАТА ХИДРОНИМИЯ КАТО ИЗВОР ЗА ЕТНОГЕНЕЗИСА НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ

Речните имена, и то особено онези на най-големите реки, които протичат през по-обширни области, принадлежат към най-важните извори за поселищната история за времето, от което липсват писмени документи (Georgiev 1959:5 и 1961:306). Що се отнася до Балканския полуостров, според етимологичните проучвания е установен индоевропейският произход на имената на най-значителните реки (Georgiev пак там). Въз основа на проучванията на хидронимията се заключава, че Балканският полуостров от най-древни времена е бил обитаван от индоевропейски племена (Georgiev 1959:16). Всъщност хидронимията отразява езика, на който те са говорели, когато са назовавали реките. Кой са обаче тези езици? Днес можем да твърдим със сигурност, че индоевропейските езици са били диференцирани още в първата половина на второто хилядолетие пр. Хр. От това време разполагаме с данни за писменото засвидетелстване на три индоевропейски езика: 1) Хетитски, познат от клинописни надписи, датирани от XVI до края на XIII в. пр. Хр. (текстовете са били писани на глинени плочки, открити в хетитската столица Хатуша, днес Богазкьой); 2) Протоиндийски или индоарийски, най-рано засвидетелстван от XVI/XIV в. пр. Хр. в странично предаване, и то във формата на заемки и собствени имена в хуритски текстове на царството Митани (митани-индийски); 3) Линейно-гръцки език с най-ранни свидетелства – надписи на сричково писмо (линейно В-писмо) върху глинени плочки от XIV в. пр. Хр., които са намерени на остров Крит (в Кносос) и в градовете Микена и Пилос в Пелопонес. Тези три езика са толкова различни един от друг, че може да се смята, че са резултат на независимо развитие от общия индоевропейски език през хилядолетия. Археолозите приемат, че

Средна и Източна Европа са били заселени в късния палеолит (преди 40 000 до 12 500 години пр. Хр.), през мезолитната епоха и по-нататък през неолитната епоха, която за Балканския полуостров е обхващала времето от последната четвърт на VII хилядолетие до края на VI хилядолетие пр. Хр., с най-стари култури, намерени в Караново I–II и Кремиковци (в България), Старчево I–III (Югославия), Криш (Румъния), Карпати (Унгария), Неа Никомедия (Македония), Прото-Сескло и Елатеа (Северна Гърция). През последната епоха населението в тези области ще е говорело на общ индоевропейски език с деференцирани диалекти. Късната неолитна епоха преминава в медна (IV хл.) и по-нататък в халколитна (Караново V–VI хл. и Гниляне-Криводол, Каменица в България), от края на която започва разчленението на индоевропейския праезик на отделни езици, които достигат до обособяване в ранната бронзова епоха (III хл. пр. Хр.). Носители на тези езици са и творците на древната хидронимия. Естествено имало е и речни имена, наследени от предишната епоха. По своята морфология и етимология тези имена са от индоевропейски произход, обаче не може да се отнесат към никой определен език, понеже те се срещат в най-различни области, където са възникнали преди обособяването на индоевропейските езици. За тази междинна епоха (на немски “voreinzelsprachlich”) немският езиковед Х. Крае (H. Krahe) въведе термина “староевропейски” (alteuropäisch), а съответните речни имена бяха наречени “староевропейски”. Тази теория бе възприета от някои лингвисти, които я доразвиха с нов материал (В. П. Шмид, Ю. Удолф и др.), от други обаче критикувана и отречена (Вл. Гаоргиев, А. Товар, Х. Кронасер и др.). Въпреки някои критични бележки, струва ми се, че тоталното ѝ отричане е неоправдано (вж. W. P. Schmid 1995:760). Ще се опитам да я подкрепя със следния репрезентативен пример.

Днешната река Марица (дълга 472 км) в Южна България е била известна в древността на гръцките и латински автори под името *Εβρος*, *Hebrus* (Алкей, Херодот, Еврипид, Плиний, Вергилий и пр.). Това име продължава да живее и днес като название на горното течение на реката под формата *Ибър* (стбълг. *Ибрь*), съдържащо се и в *Сели Поибрене* (село в Панагюрско, сев. зап. от средното течение на Марица), което е жителско име: “тези, които живеят по р. Ибрь”. Сходни по основа водни имена са засвидетелствани в различни региони на Европа:

Ибар (стсръб. *Ибрь*) – десен приток на Западна Морава, дълъг 272

км (в Сърбия).

Ibru – река в Карпатите (Румъния).

Ибр – приток на Тетерев в Северна Украйна, недалеч от Киев.

Ibra – планински поток, приток на Фулда (в Хесен, Германия).

Бълг. *Ибрь* и сръб. *Ибар* възлизат към праслав. **Ibrъ*. Етимологията на тези имена е установена: от корен ие. **eib^h* – в пеласг. (предгр.) *εἶβω* ‘капя, разливам (на капки)’ и (Medium) ‘протичам’, значение ‘пръскач’, ‘Bespritzer’ (Георгиев 1960:26; Rozwadowski 1948:85 и сл.). В. Томашек, Д. Дечев, Вл. Георгиев и др. определят името *Hebros* като тракийско. Обаче би било свършено невероятно да се приеме, че траките са предприемали изселвания на запад в Германия и на север чак до Украйна. В моята книга “Die Sprache der Thraker” (1985:31) писах следното за *Hebros*: “Очевидно имаме работа с един прастар хидроним – ие. **eib^hro-s*, породен в различните индоевропейски езици – тракийски, илирийски, дакийски и пр. – независимо един от друг”; и по-нататък: “Явно имаме работа с един прастар хидроним, тъй като в индоевропейските езици не е познат съответен апелатив (гласата *εἶβρος* ‘козел, коч’ семантично не подхожда за речно име). Това име може да бъде определено като староевропейско (вж. още Schmid 1983:399), възникнало още преди обособяването на индоевропейските езици, т. е. преди III хилядолетие пр. Хр.

Тук се поставя въпросът има ли и други староевропейски имена на Балканския полуостров. За тази цел е необходимо да излезем от определени критерии, и то от онези, които вече са предложени в брошурата “Hydronymia Europaea. Einführung” от тримата автори Wolfgang P. Schmid – Kazimierz Rymut – Jürgen Udolph.

1. Когато водното име не може да се обясни от езика или от неговата по-стара степен, която се говори или е била говорена при наречения от нея воден обект.

2. Водното име има морфологична структура на една едноосновна индоевропейска наследена дума.

3. Семантиката на името лежи в словното поле “река, тека, вода, течност”.

4. Морфология и семантика на името се извеждат от индоевропейската морфология и от съвкупността на индоевропейския словен имот.

5. Името трябва да има в Европа поне едно старинно сродно по корен и структура съответствие.

От пункт 2–4 следва според авторите, че етимонът на едно староевропейско име – за разлика от принадлежащото към един отделен език име – не дава никакви указания за езиковата принадлежност, т. нар. реална проба няма никакво значение. Към пункт 5 бих прибавил още като самостоятелен признак качеството на речната вода или речното течение.

Произходът на най-големите реки на Балканския полуостров е разгледан от Вл. Георгиев в една статия от 1959 г. (Georgiev 1959:516). Въпросът на староевропейските речни имена в Тракия и Мизия е предмет на две статии от немския езиковед В. П. Шмид (Schmid 1983, 1989). В следващите редове ще се опитам да проанализирам отново представения от него материал, да го допълня и, където е необходимо, да предложа свои тълкувания.

Acheloos, Achelon – рекичка при Анхиало (Поморие) на Черно море: Ἀχελῷς, Ἀχελων у византийски автори. Ἀχελῷς се среща в Гърция като речно име пет пъти (Pape-Benseler 1911:185, където е наследено от пеласгийски (предгръцки). Името има съответствия в Балтика, срв. лит. *Akėlė* (езеро), и в Мала Азия, срв. Ἀκέλης, Ἀχέλης (река в Лидия). Реконструкция: **ǵk^hel-*, с етимон фриг. *ακαλα* ‘вода’, лат. *aqua* (Георгиев 1960:98). Липсва у Krahe (1963) и Schmid (1983 и 1989). Без съмнение староевропейско.

Almus – река в *Dacia ripensis*, сега Лом (дълъг 92 км); засвидетелствано като местно име от 3–4 в. Като староевропейско определено от Н. Крае (Krahe 1963:311, с лит.). Етимология: сродно с лит. *almėti* ‘непрекъсната тека’ (Duridanov 1969:15). С **а** от **ие. о**, поради което у Шмид (Schmid 1989:37) означено като тракийско. Името има съответствия в Балтика: срв. лит. РИ, *Almė*, *Almajà* ст.-прус. МИ *Almoyn*, *Almoу*, нем. *Allmoyener See* в Стара Прусия, а също и в други области: *Alma* – река в Норвегия; *Almo*, *-ōnis* – река при Рим; *Alma* – река в Етрурия; *Alm* в Нидерландия и т. н. – всички с **а** от **ие. о**, което не поставя под съмнение тяхната старинност. Върху същото застъпване на **ие. о** в други староевропейски речни имена указва и Х. Крае (Krahe 1963:289).

Arda – десен приток на р. Марица (Hebros) в Южна България (дълга 241 км). Името е засвидетелствано още у Хезиод (VII в. пр. Хр.): Ἄρδηςονος и Херодот (V в. пр. Хр.): Ἄρτησκός. По-късни записи: *campus Ardiensis* (Excerpta Valesiana, IV в.), прил. от РИ *Ardia*; *fium d'Arte*

(G. de Villehardouin, 13 в.). Етимология: сродно със стинд. *árdati*, *rdáti* ‘тече, изтича’ (в композита), *ardáyati* ‘прави да тече’, гр. ἄρδω ‘поливам’, ἄρδα ‘кал’, от корен ие. **ared* ‘разливам (се)’ (Младенов 1927:295 сл.). В. П. Шмид (Schmid 1983:399) сравнява литовското РИ *Ardijá*.

Arzos – приток на Hebros, днес Сазлийка (дълга 98 км); името е засвидетелствано у Птолемей: Ἄρζος. Липсва у Х. Крае (Krahe 1963). Етимология: ие. основа **argo-* ‘бял, блестящ’, в гр. ἀργός ‘бял’, тох. А *ārki-*, В *ārkwī-* ‘бял’, хетит. *har-ki-iš* (*harkis*) ‘същ.’; с *-z-* от *-g-* пред вокал от предния ред в незасвидетелствана форма в тракийски, срв. гр. ἀργεννός (**argēnos*) ‘блестящ, светъл, бял’. Значение: ‘бялата (река)’ (вж. и Detschew 1957:24). Според В. П. Шмид (Schmid 1989:36) *Arzos* съответства на литовското РИ *Argà*. Срв. по-нататък: *Arga*, река в Швейцария и Испания; *Argua*, река в Южна Илирия (Krahe 1963:315). Не съвсем сигурно староевропейско, понеже в тракийски би могло да е съществувало едно прилагателно **arzas*.

Athrys – приток на Дунав, днес **Янтра** (дълга 285,5 км), в горното течение при Габрово се нарича **Етър(ът)**. Името е засвидетелствано в антични извори: Ἄθρυς (Херодот, V в. пр. Хр.), *Ieterus* (Плиний), *Iatrum fluvium* (Iord. Get.). Етимология: от ие. *aeþro-*, **aeþru-* ‘бърз, буен’, ствиснем. *ātar* ‘acer, буен, бърз, силен’, латв. *ātrs* ‘бърз, силен’, севлит. *atrus* ‘буен’ (Detschew 1952: 91); с **a** (= **ā**) от ие. **ē** (дакийска особеност) и с **θ** (= **t'**) – след заемането от траките с изместване на съгласната (Lautverschiebung) **t** в **t'** (Георгиев 1960:31). В. П. Шмид (Schmid 1989:36) сравнява РИ *Ятрань* (към поречието на Южния Буг в Украйна) и лит. РИ *Jotijà* (последното не подхожда на тракийско име по отношение на структурата).

Atlas – река в Североизточна България, вероятно приток на Дунав: Ἄτλας (Херодот). Липсва у Х. Крае (Krahe 1963) и В. П. Шмид (Schmid 1983 и 1989). Етимология: от по-старо Ἄτυλας < ие. **adulo-s*, с Lautverschiebung на **d**>**t**, от ие. корен **ad(u)* – ‘рекичка, поток’ в авест. *adu* – ‘рекичка, поток, канал’; сходно по основа с латв. РИ *Adula*, нем. РИ *Attel*<*Attula* (807) от **Addula* или **Adulia* (Георгиев 1960:98). Тук се отнася и *Mons Adulas*, старо име на прохода Ст. Готард, наречен по извиращите там реки (Роконгу 1959:4).

Auras – приток на Истрос (Дунав), извира от Хемус (Стара планина): Ἀῦρας; от ие. **awer-* (или *-ā*) ‘дъжд, река’ в стнорд. *aurigr* ‘влажен’, *aurr* ‘мокрота, вода’; *Avara* и *Aura*, река в Галия; Ἄναυρος реки в Тесалия и

Аркадия (= ἄναυρος ‘безводен; поток’); Аῦρα ‘изворна нимфа’ (Detschew 1957:59). Ср. още стпрус. РИ *Aure* (1352) = лит. *Aura*; *Aura* (многократно) в Норвегия; *Aura*, сега *Aure*, река във Франция; *Aura* във “vallée d’Aure” (Hautes-Pyrénées); *Aurana*, сега *Ohrn*, река в Германия (Duridanov 1969:19; Schmid 1983:399).

Barbanna – река, която изтича от Скадарско езеро (намира се на границата между Черна гора и Албания) и се влива в Адриатическо море на 3 км от с. Св. Никола, дълга 41 км; алб. *Buanë*, -a (гег. *Buenë*). Името е засвидетелствано у Livius (59 пр. Хр. – 17 сл. Хр.) и Vibius Sequester (4–5 в. сл. Хр.). Среща се и в средновековни източници под формата *Buena* 1406. Подобно име е познато и в Южна Франция: *La Barbanne* (две реки в департамента Жиронд). Етимология: сродно със стинд. *barburám* ‘вода’, РИ *Barbarā*, срв. и илир. *Metu-barbis* ‘между блатата’ (остров на р. Сава); *Barben* (езеро в Източна Прусия), гр. βόρβωρος ‘кал, тиня’ (Krahe 1955, I:93, където е посочена и негова статия с повече данни; Mauger, I 1957:76 и II, 1959:19). Значението е: ‘блатиста река’. Името отговаря на критерия за староевропейски хидроним.

Dramatica – река в Източна Македония, тече през Драмско поле и се влива в езеро Тахино. Името е разширено със суфикс *-атица* (срв. в СИ *Влас-атица*) от първоначално **Drama*, запазено в името на гр. Драма, край който тече р. Драматича. Срв. още СИ *Драма* (Елховско); Δραμίτζα (седалище на епископ в IX в.), *Драмица* (село в Южна Македония), *Драмча* (с. в Малешевско) (Младенов 1918:76 и сл.). Всички тези имена се тълкуват от ие. корен **drem-* в стинд. **drámati* ‘тича’, гр. δρόμος ‘бяг’. Бълг. *Драма* се сравнява с пол. *Drama* (приток на Одер) и се смята за сродно с РИ *La Trama* в Швейцария) от предгерм. **Dramina* или **Dromina*; РИ *Drôme*, 928 *Droma* (приток на Рона във Франция); *Drôme* или *Dromma* (река в Нормандия) < *Droma* (Udolph 1990:100 и сл.). Представеният материал води до заключението, че РИ *Драма*, което лежи в основата на *Драматича*, не е от тракийски произход, както смята Ст. Младенов (цит. съч. с. 80), а е представител на староевропейската хидронимия, както приема и Ю. Удолф. То е застъпено със сродни имена в Тракия, Южна Франция, Швейцария, Германия.

Dramča – д. пр. на Брегалница в Източна Македония, засвидетелствано в 1347 г.: и на Драмчи нива. Изходната му форма е стбълг. *Драмъча*, прил. от ж. р. (според *Ѡкка*) от *Драмъць*, славизирано със

суфикс *-ъць* от **Draua* (вж. за него по-горе).

Drava – десен приток на Дунав при Осийек, дълъг 749 км. В антични извори: Δράβος (Strab.), Δραοῦος (Dio Cass.), *Draus* (Plin.NH), Δράος (Menand). Сродно с пол. РИ *Drawa* (ляв приток на Нотец); стпрус. *Drawe* (езеро), лит. *San-dravà*, *Saus-drãvė*. Срв. и *Dravinja* (десен приток на *Drava* в Словения) (Bezlej I, 1956:152). Етимология: от ие. **drowos* ‘бяг, речно течение’ от корен в стинд. *drávati* ‘тича’ (Krahe I, 1955:94). Несъмнено староевропейски хидроним.

Istros – р. Дунав. Името е засвидетелствано най-рано у Хезиод (VII в. пр. н. е.): Ἴστρον (вин. п.). У други автори: Ἴστρος (Hdt., Strab.), *Hister* (Plin., Verg.), *Histrum amnem* (Liv.), *Ister* (Isid.). Липсва у Н. Krahe (1963) в каталога на староевропейските речни имена, но е споменато между имената с корена *is-* на с. 300. Сравними са: *Isara/Isera*, сега *Aire*, река в Англия; *Isara*, старо име на *Oise* (Франция) и *Isara*, сега *Isère* (приток на Рона); Ἰσάρα ‘река във Венеция; *Isara*, сега *Isar*, река в Бавария и *Iser*, приток на Горна Елба; *Isera*, сега *Esera*, река в Испания (Detschew 1952:84; Krahe 1963:300 и 327). Етимология: от ие. **Is^oros*, **(H)ishro-s*, **Isros* ‘силен, буен’, стинд. *iširá-h* ‘силен, буен’, *iš-yati* ‘бърза’, гр. дор. ἰαρός, ат. ἰερός ‘силен, мощен, буен’, към ие. корен **eis-*, **ois*, **is-* ‘движа се бързо’ (Pokorny 1938:114; Detschew, пак там; Krahe, пак там; Георгиев 1960:25). Тая индоевропейска етимология се оспорва обаче от Тео Венеман, според когото в речни имена с *Is-* се съдържа баскийският елемент *is-*, *iz-* в значение ‘вода’ (Venemann 2000:19 и 2003:XIV).

Iuras – крайбрежна река в Thynias, Източна Тракия (областта на Странджа), което е засвидетелствано у Плиний. Сходно по основа с лит. РИ *Júra*, *Júre*, лит. *Júra*, мн. ч. *júros*, *júrės* ‘море, езеро’; латв. *jürs*, *jüre*, стпрус. *jürin* ‘море’, от норд. *ūr* ‘лек дъжд’. От ие. корен **awer-* : **wer-* : **ur-* ‘вода, дъжд’ (Detschew 1952:94; Duridanov 1968:34). Според В. П. Шмид (Schmid 1989:37) староевропейско име.

Margos – днешната река Морава в Източна Сърбия: (Strab.). Срв. лит. РИ *Margà*; РИ *Mroga* в Полша (от праслав. **Margā*), келт. *Morga*, нем. *Murg* (в Шварцвалд) – към авест. *mərəgā* ‘блатиста ливада’ (Schmid 1983:400). За полското РИ *Mroga* срв. Udolph 1990: 165 и сл., където са цитирани и други опити за тълкуване на името.

Nestos – днешната река Места, дълга 246 км. Засвидетелствана многократно у антични автори под две форми: 1. Νέστος (Hdt. Thuk.

Aristot. Strab.), *Neston* (Pomp. Mela); 2) Νέσσος (Hesiod, Aristot. de anim., Theophrast, Arr. Anab. и др.), *Nessum* (вин. п.) (Liv.). Паралел към първото име е Νέστος (Ps.-Skyl.), река в Далмация (днес Цетина) и на остров Парос (Detschew 1957:331). Етимологията на Νέστος е сигурна: от по-старо **Ned-to-s*, **Nettos* (чрез дисимилация **tt>st**) от ие. корен **ned-* в стинд. *nádati* ‘бучи, шуми’, *nadí* ж. р. ‘река’, гръцки речни имена Νέδα (в Аркадия), Νέδων (в Месения); *Ness* от **Nesta* (две реки в Англия), срв. и стирл. *nes* ‘река’ (Nicolaisen 1957:251; Mayer II 1959:82; Георгиев 1960:31; Krahe 1963:331). Що се отнася до формата Νέσσος, вероятно е възникнала под влияние на гръцкото ΜΙ Νέσσων (град в Тесалия) и Νεσσωνίς, езеро източно от Лариса (Strab.). Срв. и гръцкото ΛΙ Νέσσος.

Odra – река в Хърватско, ляв приток на Купа, дълга 87 км. Името е многократно засвидетелствано в средновековни извори: *iuxta Odera*; *ad mortuam Odra* (1201); *Odra* (1215, 1217); *in fluvium Odra* (1249) и др. (вж. Dickenmann I, 1966: 55–56). Тъждествено с *Odra* (нем. *Oder*), приток на Балтийско море, засвидетелствано в IX–X век: *Odagra* (852), *Adora* (968), *Odora* (1106). Сходни имена са: Ἰδρα, град в Либурия (Ptol.), *Adros*, река в Испания; *Odra*, река в Полша; *Одра* (*Одров*), приток на Днепър; *Adrana*, сега *Eder* в Германия, *Adra* в Горна Австрия; *Odra* – река в пограничието между Чехия и Бавария и др. Изказвано е мнение за славянски произход на тези имена (Т. Лер-Сплавински, Е. Дикенман, М. Фасмер), но най-вероятно е, че е от предславянски и предгермански произход. Според Х. Крае (Krahe I, 1955:93) то се свързва с втория елемент – αδουα на името на Одер у Птолемей – Οὐιαδούς, срв. авест. *adu-* ‘поток, вода’. Според Крае (1954:239) е “староевропейско”.

Oskios, Skios – днешната река Искър (дълга 368 км): Ὀσκίος (Thuk.), Σκίος (Hdt), Οἴσκος (Ptol.), *Oescus* (Plin.), *Hiskus* (Iord.). Името се свързва обикновено със стирл. *u(l)sce* ‘вода’, сткимр. *uisc*, ирл. *esc* ‘вода, мочурище, блато’ (Младенов 1915:49–53) от ие. **udskiyo-s*, производно от ие. **ud-es-* ‘вода’ (Георгиев 1960:28 и сл.); липсва у Крае (Krahe 1963) и Шмид (Schmid 1983 и 1989). Като етумон се приема една дума, която не е засвидетелствана в тракийски, а в друг индоевропейски език, което е важен критерий за принадлежността на името към староевропейския пласт. Семантиката също говори за висока старинност. Вероятни паралели със същия корен от келтски са: *Iscara*, производно от келт. *isca* ‘вода’, – две местности: 1. сега *Hisscar* в Белгия,

и 2. *die Ischer* в Елзас; *Iscia*, първоначално *fl. l'Isse* и местност, сега *Isse* (Франция) (Holder II, 1962:77).

Panax – река в Пангейска област (сега Кушница или Пърнардаг), недалеч от крайбрежието на Егейско море: Πάννακα (вин. п.) (Kantak.). *Panisas* – река в Източна Тракия (Plin.). *Pannysis* – крайбрежна река към Черно море, сега Камчия (Plin.). *Panega* – река в Северна България, приток на Искър. *Paneka* – карстов извор в Асеновградско (Тракия). Етимология: срв. стпрус. *pannean* (вин. п.) ‘мочур, блато’, гот. *fani* (ср. р.) ‘тиня’, гал. *anam* “paludem (блато)”, срв. още стпрус. МИ *Panyent*, *Panyu* ‘блато’ – от ие. **pon(i)* (Младенов 1915:56–60; Георгиев 1960:59). Според В. П. Шмид (Schmid 1983:400) тези имена принадлежат към староевропейската хидронимия.

Sava – голям приток на Дунав при Белград, дълъг 940 км. Името е засвидетелствано в много антични и средновековни извори: Σαῦος (Strab.), Σάουος (Ptol.), *Savus*, *Saus* (Plin. NH, Flor.), ad flumen *Savum* (в надпис); circa *Savum* fluvium (820), *Sowam* fluviam (1130) и пр. (Bezlej II, 1961:171 и сл.); генетично тъждествени речни имена: *Sawa* приток на Вислок в Полша (срв. и РИ *Sawka*); **Sava*, днес *Save*, приток на Гарона и приток в областта на *Isère* (Франция); разширено със суфикс РИ *Savara*, сега *Sèvre* (Франция) и др. Етимология: от ие. **Sowo-s* от корен ие. **seu-*: **sou-* ‘сок, влажен’ в ствнем. *sou* ‘сок’, гр. ῥεῖ ‘вали’ (Krahe I, 1955:93; Mayer II, 1959:101; Lehr-Splawinski 1946:70).

Sermē – ляв приток на Хеброс (Марица), сега Стряма (дълга 110 км): Σέρμη (Passio S. Alexandri), *Syrmus* (Plin.), *Sermius* (Acta SS, Maii 3). Сходно по основа с лит. РИ *Sérmas*, пол. СИ (първоначално речно име) *Śrem*; сръбско областно име *Сријем*, стсръб. *Срѣмь*, източен дял на Славония. Етимология: сродно със стинд. *sárma-h* ‘течение’ (Младенов 1915:64 и сл.; Krahe 1963:337 с лит. Vasmer II, 1971:542). Срв. и сходното СИ Σέρμη, Θέρμη, югоизточно от Тесалонике, възникнало според близките минерални извори.

Strymōn – приток на Егейско море, днес Струма, дълга 392 км: Στρυμόν (Hesiod от VII в. пр. н. е.), Στρυμόν (Hdt., Thuk., Ptol.), *Strymon* (Liv., Verg., Plin., Pomp. Mela). Етимология: от ие. **Srūmōn* (с вмъкнато **-t-** между **s** и **r**) от удължената степен на корена ие. **sreu-*, **sru-* ‘тека’ в лит. *srūti* (*srūvù*, *srūnù*) ‘пълня се (с вода), тека, лея се’, срв. пол. *strumién* ‘поток’, ствнем. *stroum*, нем. *Strom*, староирл. *sruaim* (ср. р.) ‘река’, лит. *straumuo*, *-ens* ‘течение, река’ (Младенов 1915:61 и

сл.; Георгиев 1960:28). Според В. П. Шмид (Schmid 1983:400) името е староевропейско.

Tara – най-дългата река в Черна гора – 141 км, която се слива с Пива и образува река Дрина (приток на Сава). Името се среща най-рано у Kinnamos: Τάρων (вин. п.), от края на XII в. Името е познато и в други области: *Tara* (река в Южна Италия); *Tara* сега *Thérain* (река във Франция); *Tara* (ороним в Сърбия); *Tarus* (Plin.), сега *Taro*, приток на По; Τάρως, сега *Tara* (река в Калабрия). Тълкува се като сродно със стинд. *taráni* ‘бърз, енергичен’, *tarás* ‘пъргав, жив’ (Krahe 1955:94; Vujčić 1982:35). Според Х. Крае (Krahe 1963:337) речните имена с основа *Tara-* (в Илирия и Франция) принадлежат към староевропейската хидронимия.

Tonzos – приток на Хеброс (Марица), сега Тунджа (в горното течение *Тъжа*), дълга 415,8 км: Τονζος (като речен бог върху монети от II в. пр. н. е.; Τόνζου ποταμοῦ έκβολαί (Ptol.). Това име свързах със стисл. *pund* ж. р. ‘река’ (Duridanov 1985:47), а сега прибавям още *pund*, което означава *Один* като бог на развълнуваното море, по-нататък още *bund*, което се среща като речно име в Норвегия (Jóhanesson 1956:437; Vries 1962:626). Тракийското име може да се възведе към ие. **Tnd(h)uo-*s, производно от нулевата степен на корена ие. **tend(h)-* в англосакс. *dindan* ‘подувам се, прииждам (за река, поток)’ (вж. други тълкувания у Дечев 1954:343; Георгиев 1960:27 и 1977:250 и сл.). В. П. Шмид (Schmid 1983:400) вижда съответствие на тракийското име в лит. РИ *Ténže*, което той свързва с гр. τέγωω ‘навлажнявам’. Но литовското речно име се отклонява в отгласната степен от *Tonzos*.

Разгледаните в горното изложение речни имена от Балканския полуостров имат повече или по-малко съответствия в различни области на Европа, между Франция и Украйна, както и в Балтика, отчасти в Мала Азия (един път) и Гърция (пеласгийски, един път). Между тях повечето показват проста структура: *Almus*, *Arda*, *Arzos*, *Athrys*, *Auras*, *Drama*, *Drava*, *Istros*, *Iuras*, *Margos*, *Nestos*, *Odra*, *Sava*, *Tara*, *Tonzos*. Останалите имена са старинни суфиксални образувания: *Atlas* (**Atulas*), *Oskios*, *Panak-*, *Panisas*, *Pannysis*, *Panega*, *Sermē*, *Strymōn*, които (с изключение на *Panisas* и *Sermius*) липсват в каталога на староевропейските речни имена от Крае (Krahe 1963). Въпреки това те не могат да се изключат от староевропейската хидронимия, толкова

повече, че повечето от тях са засвидетелствани писмено в стари извори от предхристиянската епоха:

1. Ἄρδησκος (*Arda*), Ἴστρος, Νέστος (Νέσσος), Στρυμών – от VII в. пр. н. е.
2. Ἐβρος (*Ибър*) – от VI в. пр. н. е. (у Алкей).
3. Ἄθρυς (*Jantra*), Ἄτλας, Αὔρας, Ἐβρος (*Ибър*), Ὀσκιος (*Iskȳr*) – от V в. пр. н. е.
4. Τόνζος (*Tundža*) – от II в. пр. н.
5. Δράβος, Μάργος, Σαῦος – от I в. пр. н. е.

Въз основа на горните данни може да се приеме, че тези имена, заедно със засвидетелстваните от по-късно време, посочени по-горе (*Almus*, Ἄρζος, Ἀχελῶος, *Iuras*, *Panisas*, *Pannysis*, *Panega*), представляват най-стария, староевропейския пласт на хидронимията на Балканския полуостров. Те ще са възникнали преди третото хилядолетие пр. Хр., преди да се обособят като самостоятелни индоевропейски езици известните от по-късно извори тракийски, илирийски, дакомийзийски и др. Няма съмнение, че тъкмо староевропейската хидронимия дава възможност да се хвърли светлина върху етногенезиса на населението от неолитната до ранната бронзова епоха.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Георгиев, Вл. 1960. Българска етимология и ономастика. София
- Георгиев, Вл. 1977. Траките и техният език. София
- Дечев, Д. 1954. Тракийски названия на наши реки. – В: Известия на Института за български език, III, 267–283.
- Младенов, Ст. 1915. Имената на десет български реки. – В: Списание на Българската академия на науките, X, 41–70.
- Младенов, Ст. 1918. Имената на още десет български реки. – В: Списание на Българската академия на науките, XVI, 65–104.
- Младенов, Ст. 1927. Арда, Марица и Тунджа. – Юбилеен годишник на Народната библиотека в Пловдив, посветен на В. И. Дякович. София, 295–309.
- Detschew, D. 1952. Charakteristik der thrakischen Sprache. Sofia.
- Detschew, D. 1957. Die thrakischen Sprachreste. Wien.
- Duridanov, Iv. 1969. Thrakisch-dakische Studien. I. Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen. – Linguistique balkanique, XIII,

2.

- Duridanov, Iv. 1985. Die Sprache der Thraker. Neuried.
- Georgiev, Vl. 1959. Die Herkunft der Namen der größten Flüsse der Balkanhalbinsel und ihre Bedeutung zur Ethnogenese der Balkanvölker. – *Linguistique balkanique*. I, 5–16.
- Georgiev, Vl. 1961. Die indoeuropäische Herkunft der ältesten Flußnamen der Balkanhalbinsel. – VI. Internationaler Kongreß für Namenforschung. Kongreßberichte. Bd. II. , 308–310.
- Georgiev, Vl. 1966. Die europäische Makrohydronymie und die Frage nach der Urheimat der Indoeuropäer. – In: *Proceedings of the Eight International Congress of Onomastic Sciences*. The Hague – Paris, 1966, 188–195.
- Holder, A. 1962. *Alt-celtischer Sprachschatz*. II. Bd. Graz.
- Jóhanesson, Al. 1956. *Isländisches etymologisches Wörterbuch*. Bern.
- Krahe, H. 1954. Die Oder und die Eder. – In: *Sprachgeschichte und Wortbedeutung*, Festschrift Debrunner. Bern, 232–239.
- Krahe, H. 1955. *Die Sprache der Illyrier*. I. Teil. Die Quellen. Wiesbaden.
- Krahe, H. 1963. Die Struktur der alteuropäischen Hydronymie. – *Akad. der Wissenschaften und der Literatur*. *Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse*, Jg. 1962, Nr. 5, 285–342.
- Mayer, A. 1957 – 1959. *Die Sprache der alten Illyrier*. Bd. I, II. Wien.
- Nicolaisen, W. 1957. Die alten alteuropäischen Gewässernamen der britischen Hauptinsel. – *Beiträge zur Namenforschung*. Jg., 209–268.
- Pokorny, J. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern und München.
- Rozwadowski, J. 1948. *Studia nad nazwami wód słowiańskich*. Z mapą. Kraków
- Schmid, W. P. 1983. Griechenland und Alteuropa im Blickfeld des Sprachhistorikers. – In: *Epistēmōnikē epetērida tēs philosophikēs scholēs tou Aristoteleiu Panepistēmion Thessalonikēs*. Tom 21, 397–412.
- Schmid, W. P. 1989. Alteuropa und das Thrakische. – In: *Kulturelle Traditionen in Bulgarien*. *Abhandlungen d. Akad. d. Wiss. in Göttingen*. Philos.-hist. Klasse, 3. Folge, Nr. 177. Sonderdruck.
- Schmid, W. P. – Rymut, K. – Udolph, J. – *Hydronymia Europaea*. Einführung. Kommission für vergleichende Sprachwissenschaft d. Akad. d. Wiss. u. der Literatur Mainz. Wiesbaden – Stuttgart. 22 S.
- Tomaschek. 1894. *Die alten Thraker*. Eine ethnologische Untersuchung. II,

2. Sitzungsber. d. philos.-hist. Klasse der Wiener Akad. 131. Band I. Abhandlung, 1–103.
- Udolph, J. 1990. Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie. – Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge. Beiheft 31.
- Vasmer, K. 1971. Schriften zur slavischen Altertumskunde und Namenskunde. II. Band. Berlin.
- Vries, Jan de. 1962. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 2. verbesserte Auflage. Leiden.
- Vujičić, Dr. 1982. Hidronimi (imena voda) i lijevom slivu Drine. Sarajevo.